

VETED

VETED

(الوتد)

Aruz tef'ilelerinde
iki harekeli, bir sâkin harften oluşan
birimlere verilen ad
(bk. ARÛZ).

VETERİNERLİK

(bk. BAYTARLIK).

VEYCEN el-KÛHÎ

(bk. KÛHÎ).

VEYSEL KARANÎ

(أويس القرني)

Ebû Amr Üveys b. Âmir
b. Cez' b. Mâlik el-Karanî
(ö. 37/657)

Tâbiin neslinden Yemenli zâhid.

Anadolu halk kültüründe Veysel Karanî diye anılan Üveys el-Karanî, Yemen'deki Murâd kabilesinin Karan aşiretine mensuptur. Cevherî *eş-Şihâh'ta* ("krn" md.) onu Necidliler'in mîkât yeri Karan'a nisbet ederse de bu hem anılan yerin doğru adının Karn olması hem de Karanî nisbesinin yerle değil kabileyle ilişkisi bakımından hatalı bulunmuştur (M. Abdürraûf el-Münâvî, VII, 3586; M. Münîr Âlim, sy. 48-49 [1376], s. 41-42). Hayatına dair en eski kaynaklar Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned'i* ile İbn Sa'd'ın *eş-Tabakâtü'l-kübrâ'sıdır*. Bazı hadis kitaplarındaki rivayetlere göre Hz. Ömer, halifeliği döneminde Yemen'den gelen bir grup insana aralarında Üveys el-Karanî'nin bulunup bulunmadığını sormuş, bunun üzerine Üveys ortaya çıkıp kendini tanıtmış, Ömer de Resûl-i Ekrem'in kendisine ileride Üveys'in Medine'ye geleceğini haber verdiğini ve onu gördüğü takdirde dua istemesini tavsiye ettiğini söylemiş, Üveys de ona dua etmiştir. Bu sırada Hz. Ömer, Üveys'in Küfe'ye gitmekte olduğunu öğrenince Küfe valisine onun hakkında bir mektup yazmayı teklif etmiş, ancak Üveys kalabalıktan uzak sade bir hayat yaşamayı tercih ettiğini belirtmiştir. Ertesi yıl Küfe'den hacca gelen bir kişiye Üveys'in durumunu soran Hz. Ömer onun yoksulluk içinde yaşadığını öğrenince ona Üveys hakkında Hz. Peygamber'den duyduklarını anlatmış, hacdan dönen Kûfeli de Üveys'in yanına

gidip ondan dua istemiştir. Bu olay üzerine halkın dua istemek için yanına gelip kendisine iltifat etmesinden endişe duyan Veysel Karanî'nin o bölgeyi terkettiği kaydedilir.

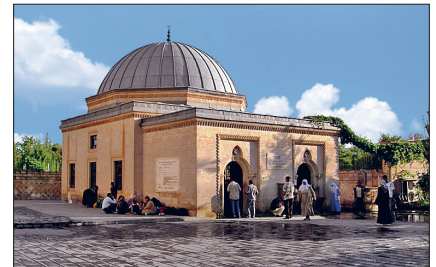
Veysel'in Yemen'de iken nasıl müslüman olduğu, Küfe'deki hayatı, vefatı ve şahsiyetine dair hadis kitaplarında ve erken dönem kaynaklarında yeterli bilgi yoktur. Daha sonraki eserlerde, özellikle Ferîdüddin Attâr'ın VII. (XIII.) yüzyılın başlarında kaleme aldığı *Tezkiretü'l-evliyâ'da* ve hakkında yazılan müstakil menâkıbnâmelerde geniş bilgi bulunmaktadır. Doğruluğu tartışmalı olmakla birlikte bu bilgiler, Veysel Karanî'nin hayatına dair eksiklikleri tamamlayıp halk tarafından nasıl algılandığını ortaya koymasından önemlidir. Bu rivayetlere göre Veysel Karanî Yemen'de deve çobanlığı yaparak, hurma çekirdekleri toplayıp satarak geçimini sağlayan bir zâhiddi. Muhtemelen İslâm'ı anlatmak üzere Yemen'e giden müslümanlar vasıtasıyla İslâmîyet'i kabul etmiştir. Medine'ye gidip Hz. Peygamber'i ziyaret etme arzusuna rağmen yaşlı annesini bırakamamış, fakat daha sonra annesinden kısa süreliğine izin alıp Medine'ye gelmiş, ancak Resûl-i Ekrem'i o gün evde bulamadığından görüşmemiş ve aynı gün Yemen'e dönmek zorunda kalmıştır. Uhud Gazvesi'nde Resûlullah'ın bir dişinin kırıldığını haber alınca onun da bir dişini ve ya bütün dişlerini kırdığı rivayet edilir.

Muhtemelen annesinin vefatının ardından Küfe'ye giden Veysel, Hz. Ömer'le görüşüp oradan Küfe'ye geçmiştir. Bazı kaynaklara göre Hz. Peygamber vefatından kısa bir süre önce hırkasını çıkarıp Hz. Ömer'e ve Hz. Ali'ye vermiş, bunu Üveys el-Karanî'ye vermelerini söylemiş, onlar da Veysel'in Küfe'ye yerleşmesinden sonra hırkayı ona götürmüştür. Küfe'de münzevi bir hayat yaşayan Veysel'in 37 (657) yılında vuku bulan Sıffin Savaşı'na Hz. Ali'nin saflarında katıldığı ve bu savaşta şehid olduğu kabul edilir. Bundan dolayı İmâmiyye Şiası'nda özel bir yere sahiptir. Öte yandan bazı kaynaklarda Azerbaycan'a yapılan bir sefer esnasında veya Deylem savaşında öldüğü belirtilir. Veysel'in gömüldüğü yer de belli değildir. Yemen'in Zebîd, İran'ın Kazvin ve Kirmanşah, Özbekistan'ın Hive, Suriye'nin Şam ve Rakka şehirleriyle Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde ona nisbet edilen makam-mezarlar vardır. Anadolu'daki en meşhur makamları Manisa, Mardin, Kurtalan, Bursa Gemlik yolundaki Atıcılar, Diyarbakır'ın Lice ilçesi ve Siirt'in Baykan ilçesi yakınındadır. Veysel'in Sıffin

Savaşı'nda öldüğü yolundaki rivayetlerin genel kabul gördüğü, bu savaşın da Suriye'nin Rakka şehri yakınlarında vuku bulduğu dikkate alınırsa asıl kabrinin bu şekilde olması ihtimali güç kazanır.

Zâhidâne hayatı dolayısıyla Veysel Karanî tasavvuf ehli tarafından örnek bir şahsiyet kabul edilmiş, Hz. Peygamber'i zâhiren görmemekle birlikte mânen kendisinden feyiz aldığı ileri sürülmüştür. Bu sebeple ileriki asırlarda Resûl-i Ekrem'i, Veysel Karanî'yi veya herhangi bir şeyhi görmeden rüya gibi mânevî bir yolla onlardan eğitim alan kişilere Üveysî denmiş, bu şekilde eğitim almaya Üveysîlik adı verilmiştir (bk. ÜVEYSİLİK). Ayrıca Resûlullah'a nisbet edilen, "Rahmânın nefesini Yemen'den alıyorum" sözüyle (Buhârî, IV, 71; Taberânî, II, 150; krş. Ali el-Kârî, s. 137; Aclûnî, I, 260) Veysel Karanî'nin kastedildiği söylenmiştir. Hz. Peygamber'in ona bıraktığı rivayet edilen hırkanın sonraki nesillere intikal ederek günümüze ulaştığı kabul edilir. Bu hırka, İstanbul'un Fatih ilçesindeki Hırka-i Şerif Camii'nde ramazan aylarında ziyaret edilmektedir. Veysel Karanî'nin Uhud Gazvesi'nde Resûl-i Ekrem'in dişinin kırılması üzerine kendi dişini kırdığı şeklindeki rivayete istinaden, Pakistan'ın Lahor şehrindeki Bâdşâhî Camii'nin avlusunda bulunan Teberükât-ı Mukaddese Bölümü'nde ona izâfe edilen kırık iki diş sergilenmektedir. Hayatına dair müstakil menâkıbnâmeler ve şiirler kaleme alınan Veysel Karanî'nin gerçek hayatı ile efsanevî kişiliği birbirine karışmıştır. Onun hayatı ve menkıbeleriyle ilgili eserlerden birkaçı şunlardır: Lâmiî Çelebi, *Menâkıb-ı Hazret-i Üveys el-Karanî* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1659/2); Ali el-Kârî, *el-Ma'dinü'l-âdenî fi fazli Üveysi'l-Karanî* (nşr. Abdülbârî Dâvûd, Kahire 2002); Cemâled-din Muhammed, *Menâkıb-ı Üveys el-*

Veysel Karanî'nin makam-türbesi

Karanî (trc. Ohrili Hüseyin Mazhar, İstanbul 1333); Şeyh Cemalullah [Cemalettin Server Revnakoğlu], *Yemen İllerinde Veyssel Karanî* (İstanbul 1959).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire 1373, I, 270-271; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 161-165; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 71; Taberânî, *Müsnedü's-Sâmiyyin* (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefi), Beyrut 1409/1989, II, 150; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 87-89; Hücvîrî, *Keşfü'l-mağcûb* (nşr. Mahmûd Âbidî), Tahran 1384 hş., s. 62, 125-127; Ferîdüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (nşr. R. A. Nicholson), Leiden 1905, I, 15-24; Zehebî, *A'lâmü'n-nûbelâ*, IV, 20; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 115; Sabâyî Hayreddin Çelebi, *Menâkıb-ı Üveys el-Karanî (Üveysnâme)*, Milli Ktp., Yazmalar, nr. A 8620, vr. 1^b-19^b; Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-merfû'a fi'l-aḥbârî'l-meuzû'a* (nşr. Muhammed es-Sabbâğ), Beyrut 1391/1971, s. 137; M. Abdürraûf el-Münâvî, *Feyzû'l-kadir* (nşr. Hamdî ed-Demürdâş Muhammed), Mekke-Riyad 1418/1998, VII, 3586; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, I, 260; *Menâkıb-ı Üveys el-Karanî*, Özbekistan Fenler Akademisi, Birüni Şarkiyat Enstitüsü Ktp., nr. 2069, vr. 33^b-50^b; Ma'sûm Ali Şah, *Ṭarâ'ik*, II, 45-58; Ahmet Yaşar Ocak, *Veysel Karanî ve Üveysilik*, İstanbul 1982; A. S. Hussaini, "Uways al-Qarani and the Uwaysi Süfîs", *MW*, LVII (1967), s. 103-113; Fevziye Abdullah Tansel, "Uveys Karanî Hakkında Notlar ve Türk Edebiyatı'nda Şiirler", *AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 2, Ankara 1975, s. 221-255; M. Münir Âlim, "Taḥkîkî der Şerḥ-i Ahvâl-i ve Şahsiyyet-i Hazret-i Üveys-i Qarani", *Dâniş*, sy. 48-49, İslâmâbâd 1376, s. 41-65; J. Baldick, "Uways al-Qarani", *EI*² (İng.), X, 958; Ali Behrâmîyân, "Üveys-i Karanî", *DMBİ*, X, 456-458.

NECDET TOSUN

VEYSEL KARANÎ KÜLLİYESİ

Siirt'in Baykan ilçesinde cami ve türbe.

Yakın zamanda yenilenmiş olan yapıların ilk inşa tarihi kesin şekilde bilinmemektedir. X. yüzyıl coğrafyacısı Muhammed b. Ahmed el-Makdisî ve Nâsır-ı Hürev eserlerinde bugünkü Ziyaret beldesinde mevcut bir mescidden bahsetmiştir. Evliya Çelebi ise Veysel Karanî Camii ve Türbesi'nden Mescid-i Üveys-i Karanî diye söz etmiş ve ayrıntılı bilgi vermiştir (Boran, s. 89-94). Evliya Çelebi'nin, "Menzil-i Hazret-i Sultan Veys: Hazzo hâkinde bir dere ve tepeli sengistân içre bir uyûn-i sagire kenarında ..." ifadesiyle tanıttığı cami ve türbe, Kanûni Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferi'ne (1534) katılan Matrakçı Nasuh'un minyatüründe oldukça gerçekçi bir şekilde tasvir edilmiştir. Bu minyatürde sekizgen planlı ve üzeri içten kubbe, dıştan külâhla örtülü türbe ile buna

bitişik iki bölümlü kubbeli cami görülmektedir (a.g.e., a.y.; Açıkgöz, s. 34, 45).

Türbeyi Osmanlı devrinde saray tarafından görevlendirilen türbedarlar idare etmiştir. Son dönemde tayin edilen Seyyid Muhammed'in (ö. 1902) ardından Seyyid Abdülkerim Tekin bu göreve getirilmiştir. Seyyid Abdülkerim, 1918'de vefat eden amcası Seyyid Ali'nin yerine kaymakamlık pâyesiyile Siirt'in son nakibüleşrafı olmuş, 1934'te Siirt'te vefat etmiş ve Zeyve Mezarlığı'na defnedilmiştir (Kılıçcıoğlu, s. 109). Seyyid Abdülkerim zamanında türbenin sol tarafında bir mescitle bir medrese inşa edilmiştir (a.g.e., s. 110). 1901 yılında "cas" denilen yerli harçla ve kısmen moloz taşlarla yapılan ve çatısı tonozlarla örtülen türbe, mimari tarzı itibarıyla bir sanat değeri taşımadığı gibi devamlı rutubet alması sebebiyle tehlikeli bir durum arzettiğinden 1967'de Veysel Karanî Tarihî Eserleri Koruma ve Eski Değerleriyle Güzelleştirme Derneği tarafından yıktırılmış, valilikçe hazırlatılan plana göre eski ölçüler içinde yeni bir türbe inşa edilmiştir (*Siirt İl Yıllığı*, s. 20). Külliye, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün girişimleriyle 1974 yılından itibaren çok daha bakımlı bir görünüme kavuşmuştur. 1982'de avlu düzenlemesinden sonra 1983'te kesimhâne binaları, ardından otel ve konukevi binaları devreye sokulmuştur. Cami ve türbe 1987, 1991 ve 1998'de onarımdan geçirilmiş, 1998-2001 yılları arasındaki restorasyonda türbenin içi ve çevresi düzenlenmiştir (Boran, s. 89-94).

Kare planlı olan caminin son cemaat yeri üç kubbelidir. Ana mekânı örten kubbe sekizgen kasağa oturmuştur. Son cemaat yerindeki sütunlar kısa olup kubbe-ler yuvarlak ve geniş aralıklı kemerler üzerine dayanmaktadır. Sade bir iç mekâna sahip olan caminin kalem işleri ve hat uygulamaları bozuktur. Kubbeye geçiş iç mekândaki tromplarla sağlanmıştır. Harimin içi, alttan harimi çevreleyen yuvarlak nişli pencerelerin üst hizasına kadar çinilerle kaplıdır. Mihrabı, sade ve düzgün kesme taştan, minberi ve vaaz kürsüsü ahşap olan caminin kadınlar mahfili yine ahşaptır ve harimin kuzeyinde yer alan giriş kapısının üstündedir. Caminin kuzeybatısında bulunan minare de ana yapıya bitişik olarak düzgün kesme taştan yapılmıştır. Kaidesi de düzgün kesme taştan olan minarede kaideden gövdeye pahlanarak bir geçiş sağlanmıştır. Kaidede yatay dikdörtgen mermer bir levha içinde 1956 tarihli, oldukça bozuk bir hatla Hz. Muhammed'in Veysel Karanî hakkında söylediği hadisler

yazılmıştır. Bu çerçevenin altında hattı yine bozuk, 1956 tarihli bir başka levhada ise iki satır halinde bir âyet yazılıdır (el-İsrâ 17/37). Caminin kuzeyindeki şadırvan yuvarlak sekiz kemerli ve tek kubbelidir. Türbe yakınında Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün iki katlı irtibat bürosu ve arkasında gasilhâne ile müştemilât binası bulunmaktadır.

Türbe cami, şadırvan ve diğer müştemilât binalarıyla aynı avlu içinde yer almaktadır ve kareye yakın dikdörtgen planlı olup kubbe ile örtülüdür. Türbenin kuzey cephesinde iki kapı vardır. Bitkisel süslerle bezenmiş Veysel Karanî'nin ahşap sandukasının etrafı ahşap bir korkulukla çevrilidir. Sanduka köşelerde sepet örgülü birer, yanlarda çiçek motifli ikişer sütuna oturan yuvarlak ve dilimli sivri kemerli bir bölüm içinde yer almaktadır. Türbede pencere açıklıklarının üst hizalarına kadar duvarlar yeni çini karolarla kaplanmıştır. Üst kısımlarda ve kubbeye bitkisel süslemeli kalem işleri ve hat uygulamaları bulunmaktadır. Türbenin giriş kapısının hemen yanındaki mezarda türbedarlardan ve Siirt nakibüleşrafından Seyyid Muhammed Efendi yatmaktadır. Veysel Karanî Türbesi'nin yanı başındaki ağaçlıklı alan mezarlık olarak düzenlenmiştir. Her yıl 16-17 Mayıs Veysel Karanî'yi anma günleri olarak kutlanmakta, türbe bahar aylarında ve özellikle mayıs ayında yurdun dört bir yanından gelen ziyaretçilerin akınına uğramaktadır.

Veysel Karanî Camii

